

۱۴۴۵ پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

سرشناسه: عنوان و نام پدیدآور:	پناهی بروجردی، نعمت اله، ۱۳۳۹ - بررسی تطبیقی انگیزه انسان اقتصادی از دیدگاه اسلام و غرب / نعمت اله پناهی بروجردی .
مشخصات نشر: مرجع تولید: مشخصات ظاهری:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۷. پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ ۲۸۸ ص. ۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۴۴۱-۶
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۴۴۱-۶
وضعیت فهرست نویسی: یادداشت:	فیپا کتابنامه
یادداشت:	چاپ دوم: ۱۳۹۷ (فیپا).
موضوع:	اسلام و اقتصاد -- Economic aspects -- Islam
موضوع:	سرمایه‌داری Capitalism
موضوع:	اقتصاد -- جنبه‌های اخلاقی Economics -- Moral and ethical aspects
موضوع:	
شناسه افزوده: شناسه افزوده:	جامعه المصطفی ﷺ العالمية . مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ Almustafa International University/Almustafa International Translation and Publication center
رده بندی کنگره:	۱۳۹۷ پ/۹ب/۴۰۲/۲۳۰ BP
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۴۸۳۳
شماره کتابشناسی ملی:	۵۳۸۶۴۸۹

بررسی تطبیقی انگیزه انسان اقتصادی از دیدگاه اسلام و غرب

مؤلف: نعمت اله پناهی بروجردی

چاپ دوم: ۱۳۹۸ ش / ۱۴۴۰ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ریال ● شمارگان: ۵۰۰ نسخه

● ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نیش کوچه ۱۸

تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ دورنگار: داخلی ۰۱۰۵-۳۷۸۳۹۳۰۹

● ایران، قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶

 <http://buy-pub.miu.ac.ir>

 @pub_almostafa

● ناظر گرافیک: مسعود مهدوی

● ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی

● صفحه‌آرا: علی عبادی فرد

● مدیر انتشارات: سید اباذر هاشمی هریکنندی

● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری

● ناظر فنی: محمد باقر شکری

بررسی تطبیقی انگیزه انسان اقتصادی از دیدگاه اسلام و غرب

نعمت‌اله پناهی بروجردی

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای بندی به دین و سنت در مدیریت همه جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می نماید. از این رو مطالعات و پژوهش‌های به روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان گذاران این شجره طیّبه، به ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می باشد. «جامعة المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم «مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره مند سازند.

مرکز بین المللی

ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم

پیش‌گفتار

پیدایش مفاهیم انسان اقتصادی و انگیزه او، ریشه در تحولات اندیشه‌های اقتصادی نظام سرمایه‌داری در قرن هجدهم دارد. با وجود آن‌که بیش از دو قرن از طرح این مفاهیم می‌گذرد و درباره آنها مباحث مفصلی صورت گرفته، این مدت زمان برای یک موضوع در فضای علمی، بسیار ناچیز است. به همین دلیل، مطالعه و پژوهش درباره این موضوع، همچنان زنده و اثرگذار است. اهمیت این موضوع در فلسفه اقتصاد، از آنجا ناشی می‌شود که در یک نظام اقتصادی، شناخت انسان و انگیزه او، نقش مهم و بسزایی، هم در فهم و تبیین رفتارهای اقتصادی، و هم در ارائه سازوکارهای تنظیم این رفتارها و به قاعده درآوردن و پیش‌بینی‌پذیر ساختن آنها دارد. از این رو تمام مکاتب اقتصادی - اعم از فردگرا و جامعه‌گرا - که در طول این چند قرن در غرب شکل گرفته است، مبتنی بر مبانی معرفت‌شناختی، هستی‌شناختی، انسان‌شناختی و ارزش‌شناختی خود، از انسان اقتصادی و انگیزه او سخن به میان آورده و اعلام موضع و نظریه‌پردازی کرده‌اند.

باتوجه به اهمیت و جایگاهی که انسان اقتصادی و انگیزه او در هر مکتب و نظام اقتصادی و علوم اقتصادی مبتنی بر آنها دارد، در جهان اسلام نیز باید درباره این موضوع در چهارچوب مکتب، نظام و علم اقتصاد

اسلامی نظریه پردازی شود. آشکار است که اسلام به عنوان دینی الهی و مبتنی بر مبانی معرفت شناختی، هستی شناختی، انسان شناختی و ارزش شناختی خود، در تعریف انسان و انگیزه یا انگیزه های او، دیدگاهی متفاوت از مکتب های مادی دارد و او را موجودی می داند که هم از حیات دنیوی و اخروی و هم از بُعد مادی و معنوی برخوردار است. با توجه به این دو ویژگی، انسان اقتصادی مورد نظر در دیدگاه اسلامی، به طور منطقی از دو نوع انگیزه مادی و معنوی درباره حیات دنیوی و اخروی برخوردار است و بر این اساس تبیین می شود. حاصل این تفاوت در نگاه، دو تصویر متفاوت از انسان اقتصادی است. تبیین این دو تصویر و بیان تفاوت دیدگاه اسلامی با دیدگاه غربی - به ویژه نگاه غالب در اقتصاد متعارف یعنی «اقتصاد ارتدکس» یا «جریان اصلی» - حائز اهمیت است؛ زیرا در تعریف، تعیین و تبیین نوع رفتارهایی که از دیدگاه اسلامی در حوزه اقتصاد شکل می گیرد و همچنین در قاعده مندی و پیش بینی پذیری آنها مؤثر است.

در این پژوهش، تلاش شده است که در گام نخست، تصویر اقتصاد متعارف - به عنوان نگاه غالب و امروزی در اقتصاد سرمایه داری و وارث مکاتب پیشین حتی مکاتب به ظاهر منتقد مانند مکتب تاریخی و مکاتب سوسیالیستی - از انسان اقتصادی و انگیزه او تبیین شود. در گام دوم، کوشش شده تا در چهارچوب اقتصاد اسلامی و براساس آیات و ادبیات قرآنی، تصویر نسبتاً جامعی از انسان اقتصادی و انگیزه او ارائه شود. در گام سوم، این دو تصویر با یکدیگر سنجیده خواهند شد.

مسئولیت انجام این پژوهش، بر عهده فاضل ارجمند حجت الاسلام

والمسلمین نعمت‌اله پناهی بروجردی بوده است که ضمن تشکر صمیمانه از ایشان، از دیگر کسانی که به‌گونه‌ای در به سامان رسیدن این اثر نقش داشته‌اند، از جمله حجت‌الاسلام دکتر بناری، مسئول پژوهشکده علوم انسانی و حجت‌الاسلام سید عبدالحمید ثابت به دلیل حوصله و دقت در ارزیابی اثر، تقدیر و تشکر به عمل می‌آید.

پژوهشکده علوم انسانی

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

فهرست

مقدمه	۱۳
۱. کلیات و مفاهیم	۱۹
مقدمه	۱۹
انسان اقتصادی	۲۱
انگیزه و انگیزش	۲۲
هدف	۲۳
تفاوت هدف و انگیزه	۲۴
علت	۲۶
حب ذات	۲۶
خودخواهی	۲۷
دیگرخواهی	۲۸
سعادت	۲۸
عقل و عقلانیت	۲۹
عقلانیت ابزاری	۳۱
عقلانیت عبادی	۳۳
حیات مادی و معنوی و دنیوی و اخروی	۳۵
نیاز	۳۷
۲. انگیزه انسان اقتصادی در مکاتب مختلف غربی	۴۱
مقدمه	۴۱

- ۴۱..... انگیزه انسان اقتصادی در ادبیات غربی
- ۴۲..... ۱. فیزیوکرات‌ها
- ۴۴..... ۲. کلاسیک‌ها
- ۴۷..... ۳. مکتب تاریخی آلمان
- ۴۹..... ۴. سوسیالیسم اولیه (پیش از مارکس)
- ۵۲..... ۵. مارکسیسم
- ۵۶..... ۶. نئوکلاسیک
- ۵۸..... انسان اقتصادی در اقتصاد متعارف («اقتصاد ارتدکس» یا «اقتصاد جریان اصلی»)
- ۵۹..... ۱. اقتصاد متعارف و نسبت آن با نئوکلاسیک
- ۶۶..... ۲. مؤلفه‌های نقش‌آفرین در تبیین انسان اقتصادی از منظر اقتصاد متعارف
- ۶۶..... انسان از منظر هست و باید
- ۶۷..... گستره حیات انسان
- ۷۱..... نیازهای انسان
- ۷۴..... گستره روابط انسان
- ۸۳..... خودخواهی و دیگرخواهی
- ۹۰..... نفع‌طلبی
- ۹۵..... عقلانیت
- ۱۰۴..... پیشینه‌سازی
- ۱۰۹..... سعادت
- ۱۱۶..... انسان اقتصادی و انگیزه او
- ۱۲۱..... ۳. انگیزه انسان اقتصادی از نظر اقتصاد اسلامی
- ۱۲۱..... مقدمه
- ۱۲۱..... طرح مفهوم انسان اقتصادی و انگیزه او در ادبیات اقتصاد اسلامی
- ۱۲۳..... نگاه قرآن به انسان از منظر «هست و باید»
- ۱۳۳..... گستره حیات انسان و نقش آن در رفتارهای اقتصادی
- ۱۳۶..... نیازهای انسان

۱۴۷.....	گستره روابط انسان و تبلور آن در اقتصاد اسلامی
۱۵۰.....	حب ذات و نسبت آن با انسان اقتصادی از منظر اسلام
۱۵۶.....	خودخواهی و دیگرخواهی
۱۶۴.....	عقلانیت عبادی و نسبت آن با محاسبه و حب ذات
۱۸۱.....	سعادت انسان از نگاه قرآن
۱۸۲.....	۱. سعادت و گستره حیات
۱۸۳.....	۲. سعادت و لذت
۱۹۱.....	۳. سعادت و حب ذات
۱۹۲.....	۴. سعادت و خودخواهی
۱۹۲.....	۵. سعادت و دیگرخواهی
۱۹۴.....	۶. سعادت و نفع‌طلبی
۱۹۶.....	۷. فرد و جامعه و نسبت آنها با سعادت
۲۱۲.....	نگاه قرآن کریم به انگیزه انسان از منظر هست و باید
۲۱۳.....	۱. انگیزه‌های مادی و معنوی
۲۱۶.....	۲. حب ذات و رابطه آن با انگیزه الهی و شیطانی
۲۱۷.....	۳. خودخواهی و دیگرخواهی، و رابطه آنها با انگیزه الهی و شیطانی
۲۱۹.....	۴. تبشیرها و اندازهای قرآنی و نسبت آنها با انگیزه و حب ذات
۲۲۴.....	۵. عوامل مؤثر در انگیزش
۲۳۱.....	۶. رابطه شناخت، هیجان و نیاز با عرصه‌های مختلف زندگی انسان
۲۳۵.....	۷. رابطه انگیزه و عقلانیت عبادی
۲۴۰.....	۸. انگیزه‌های مقبول در قرآن کریم (ترس از جهنم، طمع بهشت و حب الهی)
۲۵۰.....	۹. انسان اقتصادی و انگیزه او
۲۵۷.....	۴. مقایسه و نتیجه‌گیری
۲۷۷.....	کتابنامه